

NEZNÁMÝ DEPOT BRONZOVÝCH PŘEDMĚTŮ Z PRAHY-LIBNĚ

Miloš Hlava

ÚVOD

Přestože k českým depotům doby bronzové disponujeme v současné době dvěma hodnotnými souhrnnými díly (Moucha 2005; Kytlicová 2007), je nepochybné, že osudem jakékoliv soupisové práce je neustálé doplňování a upřesňování údajů. Nejinak je tomu i v uvedených případech. Zastavíme-li se na chvíli u bronzových depotů starší doby bronzové a omezíme-li naši pozornost pouze na Prahu, je vhodné upozornit alespoň na depot únětické kultury z Prahy-Bubenče, který byl údajně nalezen v roce 1906 (Moucha 2005, 140–143, Taf. 166–169). Ve skutečnosti se totiž pod ním prokazatelně skrývají tři různé depoty: (1) depot v keramické nádobě z tzv. Janouškovy zahrady u Hoyermannovy továrny, který získal 24. července 1906 do své sbírky J. A. Jíra; (2) depot v keramické nádobě nalezený rovněž v širším areálu Hoyermannovy továrny, a to někdy na podzim (zcela jistě však před 26. listopadem) 1906, jež se podařilo získat J. L. Píčoví pro (dnešní) Národní muzeum; (3) depot objevený v roce 1916 na bubenečském hřbitově, který J. A. Jíra dostal jako vánoční dárek od své ženy Marie (srv. Kodým 2010, 107; k únětickým depotům z Prahy-Bubenče souhrnně Tisucká – Hlava v přípravě).

Avšak následující řádky míří svým námětem k druhému dílu (Kytlicová 2007). Pojednávají totiž o poněkud mladším depotu bronzových předmětů, který byl nalezen v sedmdesátých letech 19. století na vinici Balabenka u Libně, tehdy vesnici poblíž Prahy. V odborné literatuře nebyl dosud nikdy zmínován; zaznamenejme ovšem, že jeden artefakt z depotu se opakovaně objevuje v příslušných soupisových dílech, ale pouze jako ojedinělý nález bez jakýchkoliv bližších souvislostí (srv. Hartl 1971–72, 67; Smejtek 2005, 561 – Libeň 6).

OKOLNOSTI NÁLEZU A JEHO OSUDY PODLE DOBOVÝCH PRAMENŮ

O objevu depotu bronzových předmětů a jeho osudech jsme informováni díky Františku Peterovi Rohoznickému (1798–1877), svéráznému katolickému knězi, který se zhruba od konce padesátých let 19. století aktivně zajímal o archeologii (k jeho osobě a činnosti srv. souhrnně Sklenář 2000, 167–182; 2005, 436; stručně též Hlava 2012). Relevantní údaje lze totiž nalézt v jeho rozsáhlých *Dennících* a pětisvazkovém rukopisném díle *Památky české archaeologické*, v němž jsou v zásadě rozvedeny archeologické záznamy z *Denníků*.¹

7. srpna 1874 zapsal Petera do svého *Denníku* mj. následující věty: „Ráno poněkud mírný chládek, ale na den zase horoucí teplo, zvláště odpoledne při vánku pochvojném západním. Mše o 7. hod. rano v Karlínském klášteře za 4. sestru Marii Alfonsinu. 1 zl. Poté o 8. hodině šel jsem do Libně na Balabenku, uslyšev od známého pana J. Přibyslavského, že tam asi na začátku června 1874 vykopali na cípu výcho[do]jižním u vrat mohyly černou, a našli v popelnici rozvalené 12 srpků bronzových, z nichž jeden byl zlomený, od dělníků přelomen byv. Tak mně to tam sama paní hostinská – kantinská – vypravovala, a chtěla mně ty srpky dáti – ale její pan manžel nebyl doma, aby byl srpky z úkrytu vyndal. Až, prý, v pondělí, 10. srpna, že bude doma“ (Deník č. XLVII – 7. srpna 1874, str. 69). Peterovi se ale manželka paní hostinské nepodařilo během dvou dalších návštěv Balabenky v srpnu zastihnout, dozvěděl se ovšem, že spolu se srpy byla nalezena také dvě bronzová kopí.

¹ Z Peterových *Denníků* je využit pouze XLVII. svazek, který je v následujícím textu citován vždy jako Deník č. XLVII – [datum zápisu], [strana]; uložen je v literárním archivu Památníku národního písemnictví. V *Památkách českých archaeologických* se informace o libeňském depotu nacházejí v posledním svazku E, který je citován jako Památky E – [datum zápisu], [strana]; uložen je v archivu Oddělení archeologických sbírek Muzea hlavního města Prahy (OAS MMP). Pravopisné úpravy dobových textů byly provedeny jen v nezbytně nutných případech.

Anonymus 1875b, 248). Ve všech třech citovaných záznamech (tj. v přírůstkové knize, ve zveřejněném přehledu darů i ve výroční zprávě o činnosti muzea) je sice srp uveden jako nález od Balabenky v Libni, ovšem bez jakékoliv souvislosti s depotem bronzových předmětů. Okolnost, že již bezprostředně po darování srpů muzeu byla ztracena informace o jeho souvislosti s depotem, dokládá nepřímo také dobové souhrnné zpracování bronzových srpů z pera J. Smolíka. V něm totiž libeňský srp figuruje rovněž jako samostatný/ojedinelý předmět („srpek z Balabenky u Karlína“; *Smolík 1878–81*, 258). A zmínky ze sedmdesátých let 19. století představují zároveň jediné zprávy, jež dokládají fyzickou existenci tohoto srpů. Ten se totiž neobjevuje nejen v pozdějším tzv. Píčově inventáři bronzů, ale ani v následné standardní evidenční řadě archeologické sbírky, jež byla vytvářena od roku 1913. V současné době je tudíž nezvěstný/neidentifikovatelný.

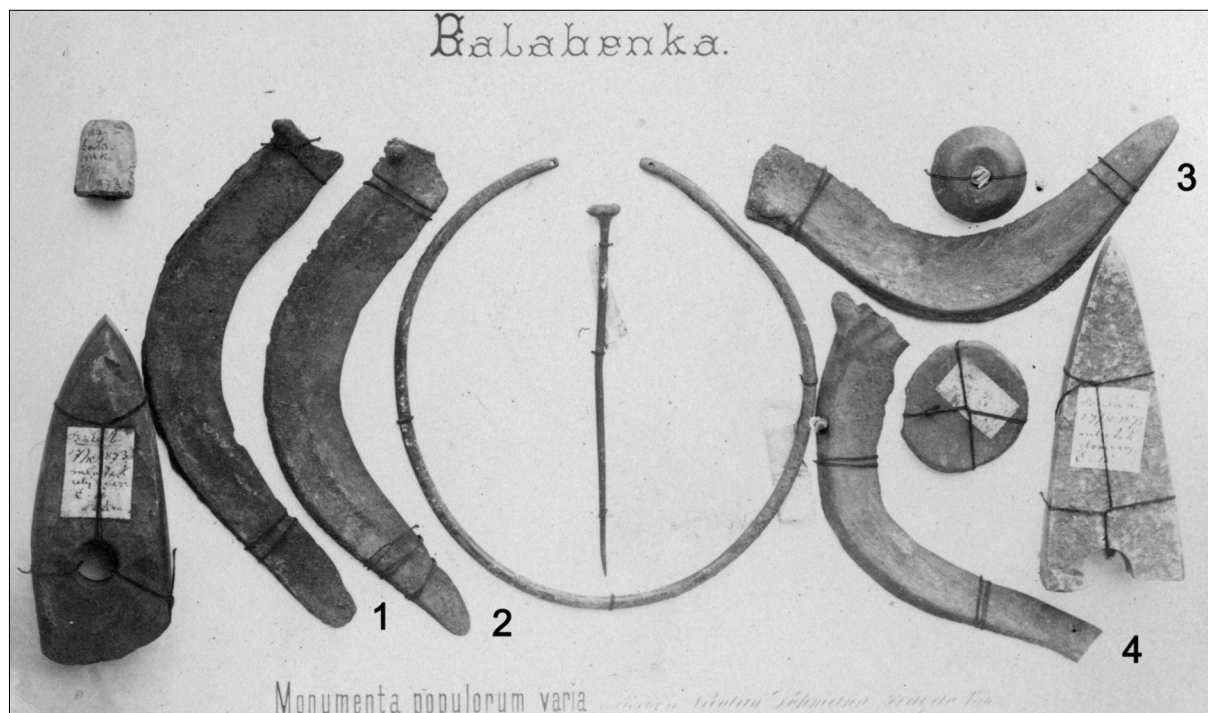
Ve svém důsledku obdobný byl osud čtyř srpů, které si Petera ponechal ve své sbírce. V závěru jeho života se o ni zajímalo nejprve Museum království Českého a poté také dva pražští starožitníci-sběratelé – Emanuel Mikš a Mikuláš Lehmann. Obzvláště intenzivní bylo

vyjednávání s Lehmannem, které trvalo od března do července 1876, ovšem k dohodě tehdy nedošlo (k okolnostem vyjednávání o prodeji Peterovy sbírky srv. podrobněji *Hlava 2012*). Patrně záhy po Peterově smrti († 14. února 1877) se ale Lehmannovi podařilo celou sbírku odkoupit, a to zřejmě od Ludmily Ilgmannové, Peterovy dědičky a jediné z jeho tří nemanželských dcer, která svého otce přežila. Přestože k této transakci neexistují příslušné prameny, lze ji doložit nepřímo. Jádrem Lehmannovy archeologické kolekce bylo totiž někdy v letech 1877–78 zachyceno na sérii fotografických tabulí; jedna z nich byla darována tehdejšímu Museu království Českého, a to mezi březnem a květnem 1878 (*Anonymus 1878*, 319). Na třech fotografiích jsou zachyceny předměty z někdejší Peterovy sbírky³ a mezi zdokumentovanými předměty se nacházejí také čtyři bronzové srpy z Balabenky (*obr. 2–3*), které lze nade vše pochybnost ztotožnit se srpy z depotu, jež Petera získal v roce 1874. Jeden ze srpů na fotografii je totiž totožný se srpem načrtnutým Peterou v *Památkách* (srv. *obr. 1; 3:1*). Osud jádra Lehmannovy kolekce (a také všech čtyř bronzových srpů) je nejasný, s největší pravděpodobností byla prodána neznámo kam; pouhé torzo skončilo v osmdesátých letech 19. století zásluhou starožitnickovy ženy Antonie v (dnešním) Muzeu hlavního města Prahy.

Obr. 2. Fotografie Lehmannovy sbírky se čtyřmi bronzovými srpy z Balabenky (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 79)

³ Právě přítomnost artefaktů z Peterovy sbírky na fotografiích spolu s doloženým věnováním jedné série tabulí Museu království Českého mezi březnem a květnem 1878 bezpečně vymezují interval, v němž se muselo odehrát fotografování Lehmannovy kolekce.

Obr. 3. Fotografie Lehmannovy sbírky se čtyřmi bronzovými srpy z Balaběnky – detail z obr. 2 (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 79; upravil I. Kyncl)

INTERPRETACE DOBOVÝCH PRAMENŮ

Výše představené dobové prameny umožňují vcelku spolehlivou a věrohodnou interpretaci událostí, jež souvisejí s objevem depotu a následným děním. Depot byl nalezen někdy na začátku června 1874 při úpravách terénu na vinici Balaběnka, snad v souvislosti s přemísťováním zeminy pro stavbu železnice. Údajně obsahoval dvanáct bronzových srpů a dvě bronzová kopí, jež byly uloženy v keramické nádobě. Zatímco zlomky keramické nádoby patrně nikoho nezajímaly a bronzová kopí zmizela asi záhy po objevu kdesi mezi dělníky (zřejmě byla prodána, snad nějakému židovi), dvanáct bronzových srpů se podařilo uchovat J. Kaislerovi, dozorcí na stavbě železnice. Petera se o nález dozvěděl někdy na počátku srpna 1874. Teprve 11. září 1874 se mu ale podařilo získat do své sbírky pět srpů; zbývajících sedm srpů J. Kaisler údajně rozdál svým přátelům (jeden z nich prý obdržel J. Příbyslavský).

Již 30. října 1874 daroval Petera jeden ze srpů Museu království Českého, kde byl ovšem do přírůstkové knihy prehistorické sbírky zapsán jako pouhý ojedinělý předmět, tj. bez zaznamenání souvislosti s depotem. Takto byl také publikován (*Anonymus 1875a*, 123; *1875b*, 248; *Smolík 1878–81*, 258), v současné době jej ovšem ve sbírce Národního muzea není možné identifikovat.

Zbývajících čtyři srpy se záhy po Peterově smrti staly součástí sbírky Mikuláše Lehmana a díky fotografické dokumentaci jádra této sbírky, jež byla provedena nejpozději na počátku roku 1878, známe jejich podobu. Dnes jsou neznámé, spolu s ostatními předměty zachycenými na zmíněných fotografiích Lehmannovy sbírky byly zřejmě kamsi/komusi prodány.

VYHODNOCENÍ A DATOVÁNÍ

Podle Peterových záznamů obsahoval depot z Balaběnky dvě bronzová kopí a dvanáct bronzových srpů, jež byly uloženy v keramické nádobě. Petera ovšem nebyl u objevu přítomen a veškeré informace čerpal jen z vyprávění osob, které s nálezem přišly do styku před ním. Zůstává tudíž nejisté, zda zaznamenané složení depotu je vskutku úplné; nelze pochopitelně vyloučit, že původně obsahoval další artefakty.

O keramické nádobě a dvou bronzových kopích nám dobové prameny nedochovaly žádné konkrétní informace, jež by umožňovaly jejich bližší klasifikaci. Proto jen v obecné rovině konstatujeme, že keramická

nádoba dokládá/potvrzuje zvyk ukládat bronzové depoty do ochranného „obalu“ (Kytlicová 2007, 244) a bronzová kopí náležejí k nejčastějšímu typu zbraní nacházenému v depotech (např. Salaš 2005, 70), a to již od starší doby bronzové.

Výrazně lepší situace panuje u bronzových srpů. Z údajných dvanácti exemplářů je totiž možné díky Peterovým záznamům a dobové fotografii (obr. 2–3) bezpečně klasifikovat pět srpů, které se Peterovi podařilo získat. Bronzové srpy představují vůbec nejčastější typ artefaktu, který se nachází v depotech (Salaš 2005, 48; Jiráň ed. 2008, 213). V uplynulých letech se staly v okolních územích předmětem několika souhrnných prací, jejichž součástí je vždy vytvoření detailní – vzájemně ovšem jen obtížně kompatibilní – typologie (srv. např. Primas 1986; Říhovský 1989; Furmánek – Novotná 2006; obdobné zpracování pro Čechy doposud chybí). V depotu z Balabenky byly zastoupeny oba základní typy srpů – čtyři exempláře představovaly srpy s trnem (jeden známe jen z výše citovaného Peterova souhrnného popisu pětice srpů, tři jsou zachyceny na fotografii; obr. 3:1–3), jeden srp náležel k typu s řapem (obr. 3:4). Srp s řapem přitom nebyl dochován celý – jeho hrot byl totiž odlomen (což ostatně zaznamenal již Petera – viz výše), fotografie navíc prokazuje, že byla ulomena ještě větší část řapu s třemi žebry. Nevyplývá z ní ovšem zcela jasně, zda řap srpu byl výrazně odsazen od čepele v místech trnu; rovněž nerozhodnuto zůstává, zda v nedochované části řapu byl otvor pro nýt. Z chronologického hlediska jsou srpy s trnem v principu starší a jejich podíl mezi srpy v nálezech postupně slábne, zatímco srpy s řapem se objevují poprvé teprve v závěru střední doby bronzové a dominují v období popelnicových polí. Společně se oba typy vyskytují již v depotech horizontu Plzeň-Jíkalka, nechybějí ale ani v následných depotech zlomků (Kytlicová 2007, 145–146, 148–152; Jiráň ed. 2008, 112, 213, obr. 65:15–17, 131:1–5). Pokud budeme důvěřovat Peterovým zprávám o složení depotu a vezmeme-li v úvahu, že z pěti klasifikovatelných srpů byly čtyři exempláře dochovány nepoškozené, domnívám se, že celý depot je možné zařadit nejpravděpodobněji do závěru střední doby bronzové, event. do období přechodu mezi mohylovou a knovízskou kulturou, tj. do horizontu depotů Plzeň-Jíkalka (srv. Kytlicová 1964).

ZÁVĚR

Poslední nález depotu bronzových předmětů z území dnešní tzv. Velké Prahy pochází již ze sedmdesátých let minulého století (Fridrichová – Fridrich – Havel – Kovářik 1995, obr. 102; Smejtek 2005, 512, 578). Libeňský depot z Balabenky, který byl nalezen v roce 1874, však ukazuje, že dosud neznámé (a hodnotné) soubory lze stále objevit i za pomoci archivních pramenů, jakkoliv samotné artefakty v řadě případů dnes již neexistují. V souvislosti s počátky archeologického výzkumu Prahy je třeba zdůraznit význam rukopisných děl F. Petery Rohoznického, nikoliv neprávem označovaného za prvního archeologa Prahy (Sklenář 2000, 173–174; 2005, 25). Ta totiž kromě výše prezentovaného libeňského depotu skrývají řadu dalších zajímavých (a nepublikovaných) nálezů (srv. Hlava 2012), což platí obzvláště o záznamech po roce 1870 (k nálezům do roku 1870 srv. kompletně Sklenář 2011). Nezbyvá než doufat, že alespoň některé z nich se stanou v blízké budoucnosti předmětem odborného zájmu.

LITERATURA

- Anonymus 1874*: Zpráva archaeologická, Posel z Prahy. Občanské noviny a věstník národo-hospodářský – 22. srpna 1874 (č. 199), 2.
- Anonymus 1875a*: Zpráva o Museu král. Českého od 1. září do konce listopadu 1874, Časopis Musea království Českého 49, 121–124.
- Anonymus 1875b*: Přednesení jednatele ve valném shromáždění společnosti Musea království Českého dne 20. května 1875, Časopis Musea království Českého 49, 231–254.
- Anonymus 1878*: Zpráva o Museu král. Českého od počátku března do konce května r. 1878, Časopis Musea království Českého 52, 317–320.
- Furmánek, V. – Novotná, M. 2006: Die Sicheln in der Slowakei. Prähistorische Bronzefunde, Abteilung XVIII – Band 6. Stuttgart.
- Hartl, J. 1971–72: Eponyme Fundstelle Knovíz. Fontes Archaeologici Pragenses 15. Pragae.
- Hlava, M. 2012: Laténské nálezy z Prahy ve sbírce Františka Petery Rohoznického, Archaeologica Pragensia 21 (v tisku).

- Jiráň, L. ed. 2008: Archeologie pravěkých Čech 5. Doba bronzová. Praha.
- Kodym, S. 2010: Josef A. Jíra. Jeho život a jeho dílo (k vydání připravil K. Sklenář), *Archaeologica Pragensia* 20, 28–124.
- Kytlicová, O. 1964: K časovému zařazení depotů horizontu Plzeň-Jíkalka, *Archeologické rozhledy* 16, 516–556, 562–563.
- Kytlicová, O. 2007: Jungbronzezeitliche Hortfunde in Böhmen. *Prähistorische Bronzefunde, Abteilung XX – Band 12*. Stuttgart.
- Moucha, V. 2005: Hortfunde der frühen Bronzezeit in Böhmen. Praha.
- Primas, M. 1986: Die Sichel in Mitteleuropa I (Österreich, Schweiz, Süddeutschland). *Prähistorische Bronzefunde, Abteilung XVIII – Band 2*. München.
- Říhovský, J. 1989: Die Sichel in Mähren. *Prähistorische Bronzefunde, Abteilung XVIII – Band 3*. München.
- Salaš, M. 2005: Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku I–II. Brno.
- Sklenář, K. 2000: Archeologie a pohanský věk. Příběhy z dětských let české archeologické vědy. Praha.
- Sklenář, K. 2005: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů. Praha.
- Sklenář, K. 2011: Pravěké a raně středověké nálezy v Čechách do roku 1870. *Pramenná základna romantického období české archeologie. Fontes Archaeologici Pragenses* 36. Pragae.
- Smejtek, L. 2005: Praha bronzová. In: M. Lutovský – L. Smejtek a kol., *Pravěká Praha*. Praha, 349–590.
- Smolík, J. 1878–81: O bronzových srpech, nalezených v Čechách, *Památky archeologické* 11, 253–262.
- Tisucká, M. – Hlava, M. v přípravě: Únětické depoty bronzových předmětů z Prahy-Bubenče.

DAS UNBEKANNTE DEPOT MIT DEN BRONZEGEGENSTÄNDEN AUS PRAG-LIBEŇ

Die Schriftwerke von F. Petera Rohoznický, dem eigenartigen katholischen Priester mit archäologischen Interessen, umfassen die Einträge von dem bisher nicht publizierten Depot mit den Bronzegegenständen, das am Anfang des Junis 1874 im Raum des Weinberges Balabenka bei Libeň – dem damaligen Dorf unweit von Prag – entdeckt wurde. In dem Depot befanden sich angeblich zwölf Bronzesicheln und zwei Bronzelanzen, die in dem keramischen Gefäß deponiert wurden. Petera ist es gelungen, fünf diese Sichel für seine Sammlung zu gewinnen, wobei er eine von ihnen für sein Schriftwerk skizzierte (Abb. 1). Die restlichen Gegenstände wurden entweder geschenkt, oder durch die Arbeiter verkauft. Noch im Jahre 1874 verschenkte Petera eine von diesen Sichel dem Museum des Königreichs Böhmens, wo sie allerdings in das dortige Zuwachsbuch der prähistorischen Sammlung als das einzige Gegenstand, d. h. ohne Eintrag des Zusammenhangs mit dem Depot eingeschrieben wurde. Auf diese Weise wurde sie auch publiziert (Anonymus 1875a, 123; 1875b, 248; Smolík 1878–81, 258; vgl. auch Hartl 1971–72, 67; Smejtek 2005, 561 – Libeň 6). In Gegenwart kann sie allerdings leider nicht in der Sammlung des Nationalmuseums identifiziert werden. Nach dem Tod von F. Petera erwarb Mikuláš Lehmann die restlichen vier Sichel für seine Sammlung. Dank der Fotodokumentation des Kernes seiner Sammlung, welche am spätestens am Anfang des Jahres 1878 realisiert wurde, haben wir trotzdem Kenntnis von ihrem Aussehen (Abb. 2–3). In Gegenwart sind sie ähnlich wie andere Gegenstände aus den erwähnten Fotos verschollen. Offensichtlich wurden sie irgendwohin/irgendjemanden verkauft.

Die erhaltene Bilddokumentation sowie die Peteras Einträge ermöglichen die typologische Klassifikation von allen fünf Sichel, die Petera erwarb. Vier Exemplare stellen die Sichel mit dem Dorn dar, wobei eine Sichel nur aus dem Peteras zusammenfassenden Verzeichnis bekannt ist und drei Sichel auf dem Foto abgebildet sind (Abb. 3:1–3). Eine Sichel gehörte zu dem Typ mit der Griffzunge (Abb. 3:4). Das ganze Depot gehört höchstwahrscheinlich zu dem Schluss der mittleren Bronzezeit, eventuell zu der Übergangsphase zwischen der Hügelgräberkultur und der Knovízker Kultur, d. h. zu den Horizonten der Depots Plzeň-Jíkalka (vgl. Kytlicová 1964).

Abb. 1. Die Skizze eine von den Bronzesicheln aus Balabenka von F. Petera Rohoznický

Abb. 3. Das Foto aus der Lehmanns Sammlung mit vier Bronzesicheln aus Balabenka – das Detail aus der Abb. 2

Abb. 2. Das Foto aus der Lehmanns Sammlung mit vier Bronzesicheln aus Balabenka